

Оригинални научни рад
Примљен: 1. 9. 2021.
Прихваћен: 30. 9. 2021.

ТРИ ВАРИЈАНТЕ ЈЕДНЕ СТАРЕ ПРИЧЕ. О СНУ И ЈАВИ ЦАРА АСЕ

У раду се размајрају три сродне приче: о цару Јовинијану из „Gesta Romanorum”, руска „Повѣсть о царѣ Аггеѣ и како пострада гордостію”, ие иријовейка „Цар Аса”, сачувана само у српскословенском ирејису с краја XVI века (Карловачки рукопис, сада у Патријаршијској библиотеци у Београду, бр. 167). Главни мотив ове приче је исцјашање треха (женомрзац Аса из свейих књиа избацује три сѣиха која је написала жена). У три дана казне цар ће се наћи у измењеној стварности (сн), на љубришћу, у ршћама, несигуран у то ко је заправо. Након иренућа из „будној сна” иросвейћени Аса ће ирославиши Премудрости Госјодју. Посебна важња у овом исцјаживању иосвећена је књижевним моделима и иосцјуцима коришћеним у дочаравању Асиној лика.

На основу првог издања, које је према једином познатом препису из српског рукописа с краја XVI столећа¹ начинио Ђуро Даничић,² приповетка о библијском цару Аси неколика је пута преведена на савремени језик за потребе различитих избора и хрестоматија средњовековне књижевности.³ У малобројним досадашњим проучавањима установљена је њена сродност са причом о цару Јовинијану из *Gesta Romanorum*,⁴ а у

¹ Карловачки рукопис, сада у Патријаршијској библиотеци у Београду, бр. 167 (ПБ 167). О садржини и датирању рукописа в.: Ђ. Сп. Радојичић, *Свейовна ѿхвала кнезу Лазару и косовским јунацима*, Јужнословенски филолог, XX, 1954–1955, 127–128.

² Gj. Daničić, *Tri stare priče*, Starine JAZU, IV, 1872, 75–80.

³ *Из старе српске књижевности*. Превео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 58–61; *Из наше књижевности феудалној доба*. Друго допуњено издање. Избор, редакција, превод и коментари Драгољуб Павловић и Радмила Маринковић. Сарајево, „Свјетлост”, 1959, 189–194 [Треће и четврто издање: Београд, „Просвета”, 1975, 189–194]; *Стара српска књижевност. Хрестоматија*. Приредио и превео Томислав Јовановић, Београд, Филолошки факултет, Крагујевац, „Нова светлост”, 2000, 400–406; *Хрестоматија средњовековне књижевности*. Том I. *Старословенска и иреводна књижевности*. Приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, Београд, Филолошки факултет, 2012, 279–286.

⁴ Ђ. Даничић примећује да је прича о цару Аси „очевидно старија и много лјепша” од оне о цару Јовинијану (*Tri stare priče*, 64).

новије време разматрана је као модел специфичног етичког преиспитивања идентитета главног јунака.⁵

О Аси, трећем цару Јудеје (око 911–870. године пре Христа),⁶ сину цара Авија и Соломоновом праунуку, у Старом завету постоји краћа повест у Трећој књизи о царевима (15, 9–24), а о његовој тридесетдеветогодишњој владавини исцрпније се говори у Другој књизи дневника (14–16). Овај ревносни борац против идолопоклонства представљен је као благочастиви владар чије срце „бјеше цијело према Господу свега вијека његова” (3Цар, 15,14). Старозаветно сведочење о томе да је цар Аса сопствену мајку лишио власти због штовања идола богиње Астарте, а кип сажегао на потоку Кедрону (2Дн 15,16; 3Цар 15,13), могло је бити подстицај средњовековном писцу у обликовању Асине претеране мизогиније: *м(а)теръ свою аннѣ, дѣщеръ же авесломлю. злочѣствовавѣшъ сѣжеже (ог)ниѣм[ъ]* (97б).⁷ Ова његова нетрпељивост кулминира избацавањем трију стихова из светих књига само зато што их је написала жена, а из тога проистиче одговарајућа Божја казна.

Поука коју носе избачени стихови (да не хвалит се прѣмодрым прѣмдростію своєю. и да не хвалит се б(о)гаты б(о)га(ть)ством(ъ) своим(ъ). и да не хвалит се силны силою своєю, 97б) осликава и само Асино сагрешење, чиме се у овој средњовековној приповетки постиже знатно већа смисаона и мотивска повезаност него у причи из *Gesta Romanorum*.⁸ Наиме, цар Јовинијан чини светогрђе уздижући себе над Богом (*Estne aliquis alius deus quam ego?*),⁹ а његово испаштање започиње у лову, када остаје без одеће и схвата да га је неко други, њему сличан, заменио у улози цара. Након низа сусрета са знанцима који га не препознају, у завршној сцени на двору тобожњи цар поучава Јовинијана о последицама хуљења на Творца, као и о спасоносном покајању.

Готово идентичан сиже налази се у старој руској причи *Повѣстї о цару Аіеју и како пострада збої гордостїи*, сачуваној у рукописима из XVII и XVIII века.¹⁰ Међутим, уводни мотив сагрешења ближи је оном у *Цару Аси*: горди Агеј, сматрајући лажним јеванђељски стих „богатїи

⁵ Ј. Весковић, *Етичко преиспитивање идентитетѣа цара Асе*, Липар – часопис за књижевност, језик, уметност и културу, XIX/2018, 65, 111–121.

⁶ В. одредницу „Аса”, у: *Православная энциклопедия*, Том III, 585-586, Москва, Церковно-научный центр „Православная энциклопедия”, 2008. (<https://www.pravenc.ru/text/76576.html>), приступљено 31. 3. 2021.

⁷ Наводи су из издања у прилогу овог рада, са бројевима страна из рукописа ПБ 167.

⁸ Ова компилација поучних прича и анегдота потиче с краја XIII или с почетка XIV века. Издање: Н. Oesterley, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1872, Vol. I, 59, *De superbia nimia, et quomodo superbi ad humilitatem maximam sepe perveniunt*, 360–366. (<https://archive.org/details/gestaromanorum00oestgoog/>), приступљено 27. 4. 2021.

⁹ *Ibid*, 361.

¹⁰ А. Н. Афанасьевъ, *Народныя русскія легенды*, Лондонъ 1859, *Повѣсть о царѣ Аггеѣ и како пострада гордостїю*, 84–87. (http://biblio.imli.ru/images/abook/folklor/Afanasev_A_Narodnye_russkie_legendy_1859.pdf), приступљено 27. 4. 2021.

обнищаютъ, а нищии обогатѣють!”¹¹ наређује да се тај део јеванђеља не чита, а свештеника баца у тамницу. Ток средишњег дела приче, осим измена везаних за реалије и споредне ликове, одговара тексту из *Gesta Romanorum*,¹² док је завршница складније осмишљена – анђео у обличју цара прилази Агеју док обедује са ништима и просјацима и упозорава га на истинитост и важност јеванђељске поруке. Уз издање приче Александар Николајевич Афанасјев доноси још и занимљиву народну варијанту под насловом *Гордый богач*,¹³ а на основу његовог издања доцније настају две руске уметничке прераде *Повести о цару Агеју*.¹⁴ У белешци на крају текста А. Н. Афанасјев наводи да прича потиче из збирке чувеног лексикографа и фолклористе Владимира Ивановича Даља, и да му је, *према старом рукопису*, достављена из Шенкурског округа Архангелске губерније. На основу овог податка може се наслутити постојање старије рускословенске рукописне традиције приче о цару Агеју.

Српскословенска верзија о сагрешењу цара Асе из XVI века, чији предлогак није утврђен, унеколико се разликује од поменутих двеју, а управо та одступања доприносе њеној уметничкој целовитости и убедљивости. Поред библијске основе (у наслову су наведени Асини преци, а његова изузетност међу јеврејским владарима истиче се већ у уводу: *ако прѣвъздыде добродѣтелѣм д(а)в(н)да прѣо(ть)ца своѣго. аакож[е] обрѣшешн въ кннѣ ц(а)рьствѣннѣ. аако никтоже быс(ть) нн прѣжде нн по том(ь) въ їс(р)ан)лы, аако съ аса ц(а)рь, 97а–97б*), у приповетки је веома функционално, како на конкретан, тако и на симболичан начин више пута искоришћен број три. Трајање казне за избацавање трију стихова унапред је одређено на три дана која Аса проводи на ђубришту уместо у царској палати (за три сроке, три д(ь)нн издѣннѣ, 98а; и бывъ за три д(ь)нн кнѣ ц(а)р(ь)ствѣа. извърѣжен[ь], и въ малых[ь] нскоушеннѣх[ь], три д(ь)нн за три срокы пророцѣскыѣ нскоушаем(ь) ааѣ, 103а). При том, сваки дан уобличен је као засебна епизода која почиње и завршава се на том смрадном и нечистом месту ван града. За временске одреднице користе се ретке или посебно сковане речи: двоѣд(ь)нствокавъ, двоѣнощекавъ (101а), третѣ, ш[ь]дѣ на гнонщи. ндѣж[е] прѣжде двѣноществока (102б), док се јасна одељеност средишњих целина постиже и понављањем (три пута се за оглашавање почетка дана и црквене службе јављају троубы ѣренскыѣ

¹¹ Парафраза цитата „Гладне напуни блага, и богате отпусти празне” (Лк 1,53).

¹² Сведоци кушања цара Јовинијана: витез, војвода, царица, исповедник. Цар Агеј, пак, сусреће пастире, трговце, удовицу, царицу, сељака, те се коначно придружује просјацима.

¹³ А. Н. Афанасјев, *Народныя русскія легенды*, 172–176.

¹⁴ Нешто измењену причу објавили су Всеволод Михаилович Гаршин, *Сказанія о гордом Агее. Пересказ старинной легенды*, „Русская мысль”, 1886, IV, 225–233, као и Алексеј Михаилович Ремизов у петроградском часопису „Наш век”, 1, 1917, 26. Уп. коментаре уз *Сабрана дела* А. М. Ремизова: (<https://rvb.ru/remizov-2/ss10/02comm/438.htm>), приступљено 30. 4. 2021.

– 99а, 100а, 103а). Аса је изложен трострукој патњи (моуџнмь гладемь) и жеждею, и ранами коле, 101а), а у завршном делу приповетке издвајају се три сведочанства о његовом страшном искуству (приведѣте ми моужѣи три того д(ь)не плетшєн плоть. и р(е)чє архидлагерьх своємх, стон ты тоуѣ. и р(е)чє призвати оусмошак'ца, 103б–104а). Овакав поступак доприноси бољој мотивисаности и чвршћој структурној повезаности текста.

Писац посебно уверљиво нијансира психолошка стања јунака. Првог дана кушања, изложен чудним погледима пролазника који га не препознају, нити му се обраћају, нервозно се базирујући као да тражи разумевање и помоћ, Аса почиње да сумња у сопствени идентитет, све до помисли да мора бити да је уснио да је уопште био цар:

98б–99а вѣси зрѣхх на нь и никтоже ннчєсоже г(лаго)лаашє къ немь, что тоу сѣднши. он' же об'зирашє само и онамо. и помышлалашє вѣ себе г(лаго)лює, ѿ чюд[о]. аще бых[ь] ц(а)рь азъ бнль, не би ли мене не понскали где есмь. нь еда ц(а)рь былъ есмь вѣ сѣне. како мене зде никто познабаєт[ь].

Након болног сазнања да други цар сигурно постоји и да је он то био само у машти, пита се ко је заправо. Остаје без одговора и без речи, већ осуђен. Читалац може да замисли и осети мене његових расположења: немир, збуњеност, неверицу, запитаност, резигнираност, прихватање.

99б нини разоумѣх[ь], како (бь) мьт(ь)тани ц(а)рь былъ есмь. и ннѣ ес(ть) ц(а)рь вѣ градѣ есмь, азъ что есмь.

101а како азъ оуже разоумѣх[ь] како ц(а)рь не бнль есмь. ннѣ ес(ть) ц(а)р(ь)ствєен, азъ же что бнль есмь не вѣде.

102б он' же вѣзѡт[ь]вѣтанъ сы. не имѣше что рєчи. ста осоужденъ.

Уз то, Асин осећај усамљености, отуђености и изопштєности градацијски је дат кроз реакције околине на његову појаву (поновљене у завршним сведочењима плетоплотаца, куvara и штављача) – потпуно сâм и полунаг на ђубришту,¹⁵ изгнан из града и царске палате, у почетку свима изгледа као туђинац, потом као сумњиви коцкар, док му се коначно, на крају трећег дана испаштања, не учини да ће уточиште једино наћи међу прокаженима, јер им је по ранама сличан.

99а аса же ц(а)рь оста едннѣ на гнонщи прѣмь градъ и ц(а)р(ь)скых[ь] полатах[ь].

100а нѣкые страны незнаємы съходьникъ / нноплеменникъ

102а нграл'никъ

102б–103а ндѣ прочєє вѣ прокажєных[ь] жнлнща. и нмам(ь) показати раны своє проказъ свою, и прѣнмоут' мє прокаженѣи.

¹⁵ Веома је луцидно запажање Јелене Весковић о етичкој димензији ове приче: „Асин морални пад се огледа у симболици ђубришта ван града, маргинализованог простора које се одликује смрадом и прљавштином, и у непотпуној нагости која се у средњовековној поезици повезује са нагошћу и осећајем стида Адама и Еве услед првобитног греха.”, *Еѣичко ѣреисѣиѣивање ...*, 113.

Врхунско умеће показао је писац управо у описивању необичног стања између сна и јаве, измјеница (98а, 105б), од Бога намењеног и осмишљеног као пут ка очишћењу и избављењу. Попут Калдероновог Сигисмунда, ни цар Аса не може бити сигуран да ли је његов живот буђење између два сна, или сан између два буђења.¹⁶ Још једна додирна тачка спаја ова суштински различита дела – универзална морална поука о несталности славе која се наслућује у средњовековној причи формулисана је у стиховима драме из XVII столећа:

O, dobro vidim, san i slava
tako su jedno drugom slični
da pravu slavu lažnom zovu,
a onu lažnu pravom drže.¹⁷

У књизи која испитује однос средњовековних аутора према сновима Стивен Кругер полази од тврдње да снови, „истовремено и божански и земаљски, осликавају свет који је сам по себи двострук“.¹⁸ Ова амбивалентност утемељена је још у класичном и позноантичком поимању снова, у којем они представљају важан начин истраживања „оног између“ (‘betweenness’).¹⁹ У неоплатонистичким класификацијама издвајају се божанска виђења у будном стању, откривалачки снови божанског порекла (у хришћанској терминологији били би то пророчки снови, *иприм. 3. В.*), као и рационални, те снови жудње (без божанског уплива).²⁰ У поглављу „Снови и литература“ Кругер испитује тачке на којима се ониричко укршта са поетским, измаштано са етичким, те увиђа суштински склад између сна/ приче и моралног живота уопште.²¹ По њему, у сновима се, испреплетано и свепрожимајуће, исказује природа божанског и земаљског виђења.²²

Асин сан, заправо паралелна (измењена) стварност у којој се нашао, могао би се довести у везу са будним сновиђењима божанског порекла,

¹⁶ Уп. разговор преводиоца Николе Милићевића у издању P. Calderon de la Barca, *Život je san*, Beograd, 1977, 119–126.

¹⁷ *Исџо*, 105.

¹⁸ S. F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992, 34. О двоструком поимању сна у Светом писму, као извора живота и слике смрти, починка и уроњености у таму, в. *Рječник biblijske teologije*, uredio Xavier Léon-Dufour, preveo Mate Križman. Drugo izdanje. Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1980, 1224–1227. Уп. и уводне делове студије Жан-Клода Шмита: J. Schmitt, *Récits et images de rêves au Moyen Âge*, *Ethnologie française*, 33, 2003, 553–563. (<https://doi.org/10.3917/ethn.034.0553>), приступљено 15. 05. 2021.

¹⁹ S. F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, 65.

²⁰ *Ibid*, 29.

²¹ На ово Кругерово запажање сасвим се складно надовезује мисао Ј. Весковић: „Цар Аса је кажњен измештањем у сферу надвесног, у којем под надзором ‘свевидећег ока’, прелази пут од изгнанства, преко телесних казни, социјалног изопштавања и осуђивања, до коначне спознаје приликом буђења.“, *Етичко ипреиспитивање ...*, 120.

²² Cf. S. F. Kruger, *Dreaming in the Middle Ages*, „Dreams and Fiction“, 123–149.

сасвим различитим од пророчких снова и виђења. Разматрајући функцију снова у српској житијној књижевности,²³ Снежана Милојевић износи важан закључак да „буђење из сна симболично приказује суштинску промену појединца – из сна се прену они који се, из посвећености злу, окрену добру ..., прене се из сна хагиографски јунак који дође до жељеног откровења ...”.²⁴ На тај начин ваља тумачити и завршно Асино буђење, када, доживевши просветљење, схвата да въ истиннѣ нѣс(тъ) въ адѣ помннѣ(є)н тѣбѣ. нн мртвѣиѣн въсхвалетъ тѣ. нъ мы живѣи въсхвалимъ[ъ] г(оспод)а (102а), до завршног усклика и прослављања божанске Премудрости кроз понављање сада већ неспорних стихова: г(оспод)н савао-ф[е]. г(оспод)н въса прѣмудростію сътворилъ еси. н како възвеличише се дѣла твоѣа. въ истиннѣ ес(тъ) р(є)ченіе. да не хвалит се прѣмудрѣи прѣмудростію своєю. н да не хвалит се силны силою своєю. н да не хвалит се богатн б(о)гатствомъ[ъ] своим (105а).

Ову причу о хибрису гордог владара, уз то и женомрсца, поред занимљиве тематике и упечатљиво изнесене поуке, посебно привлачном чине заокружене, животне сцене пуне различитих обичних и необичних реалија, динамични дијалози, очекивана понављања у промишљено рашчлањеној троделној композицији, те, изнад свега, у мало речи танано оцртана психолошка стања кроз која, током свог „будног сна”, пролази библијски цар Аса.

У прилогу доносимо ново издање приповетке према Карловачком рукопису (ПБ 167, 97а–105б). Издање доследно преноси језичке, правописне и граfiјске одлике овог јединственог преписа, а у напоменама су дате Даничићеве, и по која преписивачева исправка.

Зорица Витић*

Универзитет у Београду – Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Студентски трг 13
11000 Београд

Кључне речи: цар Аса, цар Јовинијан, цар Агеј, средњовековне приповетке, грех, испаштање, сан, стварност

²³ С. Милојевић, *Функција снова и виђења у српској житијној књижевности*. Византијско-словенска чтенија I. Уредник Драгиша Бојовић. Ниш, Центар за византијско-словенске студије – Центар за црквене студије/ Међународни центар за православне студије, 2018, 347–370. У уводном делу рада ауторка доноси исцрпан преглед библијских снова, као и светоотачких тумачења феномена сна.

²⁴ *Исто*, 367. Уп. и С. Васиљевић Илић, *Сан као ѿбойос у српским средњовековним житијима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 40/2, 2011, 47–59.

*zvitic@fil.bg.ac.rs

Zorica S. Vitić

THREE VARIANTS OF AN OLD TALE. ABOUT THE DREAM AND REALITY
OF EMPEROR ASA

The paper deals with three similar tales – *Of too much Pride*, the story about Emperor Jovinian from *Gesta Romanorum* (Oesterley, 1872), *The Story of Tsar Aggey and how he Suffered for Pride* (Afanasev, *Narodnye russkie legendy*, 1859), and *Asa The Emperor* (Daničić, *Three Old Tales*, 1872). The story about Emperor Asa, the third king of the Kingdom of Judah (2 Chronicles 14–16), is preserved in only one Serbian-Slavonic manuscript from the end of the 16th century (now in The Patriarchal Library of the Serbian Orthodox Church, No. 167). Its main motif is the atonement of sin (Emperor's deletion of three verses written by a woman from the holy books). In three days of punishment he will find himself in the alternative reality (of the dream), on a rubbish dump, dressed in rags, uncertain who he actually is. At the end of his “waking dream” enlightened Asa will solemnize the Providence of God. The aim of this research is to establish some important literary aspects of shaping Asa's character.

[Прилог]

[97a] ПОВѢСТЪ(Ь) ОУТЪ КНИГЪ СТАРЫНХЪ(Ь), ОУ АСЪ Ц(А)РИ ЮУДИНЪ.

НЖЕ БЫС(ТЬ), ПЕТЫН ПО Д(А)В(Н)ДЪ Ц(А)РИ. ИАКО Д[А]В[Н]ДЪ Ц(А)РЬ
Р(О)ДЫ СОЛОМОНА. СОЛОМОНЪ ЖЕ, РОКОАМЪ. РО(ВО)АМЪ ЖЕ РОДН АВІА.
АВІА ЖЕ РОДН АСА : ~ : ~

БЫС(ТЬ) ЖЕ, ПО ВЪНЕГДА СКОУЧАТИ СЕ АВІН Ц(А)РОУ ЮУДИНЪ. ПРЪЕУТЪ Ц(А)Р(Ь)СТВО С(Ы)НЪ ЕГО АСА. Н ТОЛНКО РЕВЪНТЕЛЪ ПОКАЗА СЕ ПО ЗАКОНЪ Г(О)СП(О)ДЪНЮ, Н ПО ПРЪДАНИЮ МОУСЕОВЪ, ИАКО ПРЪВЪЗЫДЕ ДОБРОДЪТЕЛЪМН Д(А)В(Н)ДА ПРЪО(ТЬ)ЦА СВОЕГО. ИАКОЖ[Е] ОБРЪЩЕШИ ВЪ КНИСЪ Ц(А)РЬСТВОВЪНОН. ИАКО НИКТОЖЕ БЫС(ТЬ) НИ ПРЪЖДЕ [97б] НИ ПО ТОМ(Ь) ВЪ ІСР(А)НЛЫ, ИАКО СЪ АСА Ц(А)РЬ. ИАКО Н М(А)ТЕРЬ СВОЮ АНЪНЪ, ДЫЩЕРЪ ЖЕ АВЕСАЛОМІЮ. ЗЛОУСТВОВАВЪШЪ СЪЖЕЖЕ ОУГНЕМЪ(Ь), РЕВЪНЪ ПО ЗАКОНЪ Г(О)С(ПО)ДЪНЮ. ИАКОЖ[Е] ВЪ Ц(А)Р(Ь)СТВОВЪНОН КНИСЪ ОБРЪЩЕШИ. Н СЪ АСА Ц(А)РЬ. ВЪСЪ СЪВЪТЪ ЖЕНСКИ ОУМЫСЛН, НЗЕТИ Н НЕБЫТИНЮ ПРЪДАТИ ИАКОЖ[Е] Р(Е)ЧЕ. ВЪСА ЗЛОБА НА ЗЕМАН ОУТ[Ь] ЖЕНЪ ПРОСЕВЪ. Н МНОШН ОУТ[Ь] СИЛНННХЪ(Ь) ЖЕНЪ ПАДОШЕ. ННИ ЖЕ ПРЪЛЪСТИНШ(Е) СЕ ИАКОЖ[Е] САУОНЪ ВЕЛИКЫН. Н ПРЪМОУДРЫН ВЪ Ч(А)Р(О)УЦЪХЪ(Ь) СОЛОМОНЪ(Ь). Н ПО СНХЪ(Ь) МНОШН. Н СЪ АСА Ц(А)РЬ ПРОЧЪТЪ АНЪНЫ КНИГЫ М(А)ТЕРЕ. САМЪНЛА ПРОРОКА. Н ОБРЪТЪ НДЪЖЕ БЪ ПИСАНО. ДА НЕ ХВАЛНТ СЕ ПРЪМОУДРЫН ПРЪМЪДРОСТІЮ СВОЕЮ. Н ДА НЕ ХВАЛНТ СЕ Б(О)ГАТЫ Б(О)ГА(ТЬ)СТВОМ(Ь) СВОИМ(Ь). Н ДА НЕ ХВАЛНТ СЕ СИЛНЫ СИЛОЮ СВОЕЮ. Н Н ПРОЧЪТ[Ь] НАСМІА СЕ. ЗАНЕ ВЪШЕ ВЪ МАЛЪ НЕСКЪСАИ[Ь]. Н ПОВЕЛЪ СМЪ СРОКОМ(Ь) ТРЕМ(Ь) НЕ СТИХОЛОГИСАТИ СЕ ВЪ ЦР(Ь)КВЫ, ИАКО ОУТ[Ь] ЖЕНН [98a] ОУТЪ ПИСАНЫ. ПРНРЕК(Ь) Н СЕ. КАКО БО МОШНО ЕС(ТЬ). НЕ ХВАЛНТИ СЕ МОУДРОМЪ О РОЗУМЕ СВОЕМЪ(Ь). НАН Б(О)ГАТОМЪ О Б(О)ГАТСТВОВЪ СВОЕМЪ. НАН СИЛНОМЪ О СИЛЪ СВОЕН. Н ПАКЫ КОЛНКО МОЖЕТЪ НЕРАЗЪМЪНАГО ВЪШЪ СЪ МОУДРЫМЪ(Ь) Н НЕРАЗЪМНЫМЪ(Ь). НАН КОЛНКО МОЖЕТ(Ь) ОУБОГЫ СЪ Б(О)ГАТЫМЪ(Ь). НАН НЕМОШНЫ СЪ СЫЛНЫМЪ(Ь). Н ОУМЫСЛН Ц(А)РЬ АСА СІЕ СРОКЫ ТРЫ НЗЕТИ ОУТ[Ь] СЪБОРНАГО ПИСАИА. Н ОСКРЪБЕН СЕ О СЕМЪ ВЪСЪ ІСР(А)НЛЪ. Н НАЧЕШЕ СКРЪБЪТИ О СЕМ(Ь) ВЕЛМЫ. ИАКО Ц(А)РЬ АСА, Б(А)ГОУСТНВЪ СЫН Н ПРОРОКЫ ЛЮБЕНЪ Н ПРАКО СЪДЕ ВЪ ЕРЕСЪ ВЪПАДЕ. Н ПР(О)РОУЧЬСКИЕ

г(лаго)лы д(оу)х(ом)ь с(ве)тымь р(е)ченые хоцеть от(ь)трыти. нь всевндешее око не остави его малых(ь) рады словесь пр(о)рочьских(ь) погнбнвти въ коньць. д(а)в(н)да радн о(ть)ца его. яко р(е)че. не видѣх(ь) правед'ника оставлена. и наведе г(оспод)ь на аса ц(а)ра, за три сроке, три д(ь)ни измѣненіе.

И быс(ть) вѣнегда възлѣши ц(а)роу асѣ [98б] на ц(а)р(ь)ских(ь) одрох(ь) въ шести час(ь) ноци. вѣнегда бѣ обычан иеромь до свѣта съврѣшнн служ'бы цр(ь)ковные. бѣ бо и праздниць потыченіе сѣн'ниць. и бѣ бо потычаніе ц(а)рево велико. о приготовленых(ь) въ жрытвях(ь). и напнтеніе оубогах(ь) стран'ных(ь). и на всесъжеженіа. ц(а)рь же аса, обрѣт(е) се въ шести час(ь) ноци вънѣ гр[а]да на гноци поврженье. ничтоже нмы на себе тѣю долню ризъ плат'нен'нъ до колѣнь. и видѣвъ себе тако, р(е)че. что се еда сынъ ес(ть), и възлегъ пакы яко да заспнтъ, и не възможе заспати до с(вѣ)та. и сл(ь)нцъ вѣслабшъ и д(ь)нъ вкв'шъ бѣхъ въходеще и сходеще нз гр[а]да, и въ град[ь]. вѣсн зрѣхъ на нь и никтоже ничесоже г(лаго)лаше къ немъ, что тоу сѣднши. он' же об'зираше само и онамо. и помышляше въ себе г(лаго)ле, о люд[о]. аще бых(ь) ц(а)рь азъ былъ, [99а] не би ли мене не поискали где есмь. нь еда ц(а)рь былъ есмь въ сынѣ. яко мене заде никто познавает(ь). и помышляше кто ес(ть) ц(а)рь въ семь граде и стидѣше се въпросити кого, и помышляше понти само и онамо. нѣ стыдѣш(е) се наготн радн. яко бѣ въ единнн сроцѣ.²⁵ и р(е)че. сѣждъ здѣ дон'деже вждъ, боудет ли приношеніе цр(ь)ков'но. и бдет ли троубы иеренские. якож[е] обычан ес(ть) троубити иеромь на приношеніе. и ако бѣзь ц(а)ра не могътъ се сътворити. и абые въстрѣвише трѣбы иеренскіе. и приношеніе разда се по обычаю. и останкын раздѣлише се ницимь и стран'ным(ь). и ндѣже къждо въ домъ свон. и оубоы и стран'нын въ своа. и ц(а)рь въ ц(а)р(ь)скаа отнде. аса же ц(а)рь оста единн на гноци прѣмъ градъ и ц(а)р(ь)ских(ь) полатах(ь).

И абые въстроубише ц(а)р(ь)ские трѣбы [99б] сѣд(е) бо ц(а)рь по обычаю ц(а)р(ь)скому на овѣд[ь]. ц(а)рь же аса р(е)че. нинна разоумѣх(ь), яко (въ) мы(ь)тани ц(а)рь былъ есмь. и ннъ ес(ть) ц(а)рь въ градѣ семь, азъ что есмь.

И вѣложн едъ в(ог)ь глад' въ ср[ь]д[ь]це яко хотеше землю сънести. и виде чл(овѣ)ка плетъца плотъ о зелїа²⁶ своемь. и р(е)че. ндъ и попрошъ мало хлѣба яко снѣдаем(ь) есмь гладомь въсь д(ь)нь, и ш[ь]дъ проси и р(е)че едъ чл(овѣ)къ. кто и от[ь] к[оу]дъ въсь д(ь)нь сѣде на гноци еси. и не ш(ь)ль еси въ градъ възетн пицъ страннч'скую от[ь] роукъ иеренских(ь). не от[ь] гр[а]да сего ты еси. нь от[ь] нѣкые страны незнаемы съход'ннкъ еси. и видевъ его не нмоуца чесо от[ь]вѣщати. и призвавъ дроугы своѣ плетоплотъ. и нстезавъ его докол'но от[ь] к[оу]дъ еси и что ес(ть) дѣло твоѣ. он' же не оумѣе ничто от[ь]вѣщати, ста осожденъ. и ем'же²⁷ дрѣво плетное, [100а] вше его по тѣлъ до љ, ранъ. и видѣвше нѣцин от[ь] поута бѣма чл(овѣ)ка от[ь] плѣтоплотаць. приндоше и рѣше что зло сътвори съ яко тако нем(н)л(о)стнв'но от[ь] вас(ь) бѣемъ ес(ть). они же рѣше яко нноплемен'ннкъ ес(ть) и сход[ь]ннк(ь) от[ь] твждных(ь) странъ. и хоцемо его вестн къ т[ь]мьннцъ люд[ь]скъ

²⁵ срцѣ Даничић 76.

²⁶ зелїн Даничић 76.

²⁷ ем'ше Даничић 76.

дондеже испнтаемъ ѿт[ь]коуѣс ес(ть). они же видѣв'ше его јако еврѣинъ ес(ть) и обрѣзаны ес(ть) по закону, пѣстнише его рекше ема. јако нграл' се еси въ нгралцин. ѿт[ь] селѣ бѣди цѣломоуѣрѣе. и ш[ь]дѣ аса ц(а)рь сѣдѣ опетъ на гнонци на мѣсте ндѣже и прѣжде. и всѣ д(ь)нѣ прѣбыс(ть) ал'чнѣ и тоинмѣ гладомъ и жеждею. и обношева на гнонци. оутро д(ь)ню бнв'шѣ с[ѣ]дѣше тако. и бнв'шѣ шестомаѣ часоу. вѣстроуѣнише ц(а)р(ь)скыѣ троуѣы, и сѣд[е] ц(а)рь на ѿбѣде. и ц(а)рь аса бѣ седе на гнонци небрѣгом[ь]. и помыслив(ь) р(е)че. [100б] ш[ь]дѣ прѣндѣ и виждѣ кто ц(а)рь ес(ть) сѣдн на столе. и кто соут[ь] прѣд[ь]стоѣише ема слоугы. и прнш[ь]дѣ видѣ ц(а)ра сѣдеши на прѣстолаѣ, и не позна его. слоугы же прѣд[ь]стоѣише ема познавааше. и прнш[ь]дѣ въ сокат'нищѣ ц(а)рѣвѣ и внде архѣмагѣра своего стоѣши и блюдеши блюда ц(а)рева. и въпроси его г(а)голаѣ. кто ес(ть) съ ц(а)рѣ сѣден на прѣстолаѣ, и како нме ема. архѣмагѣр' же смотрнв(ь) его. р(е)че. и, кто еси ты заде въшьды въ ц(а)р(ь)скаа и о ц(а)ри испнтѣши како ес(ть) нме ема, ѿт[ь] коуѣс еси ты. испнтавѣ его довол'но. и не ѿбрѣтъ ѿт[ь] к[о]уѣс ес(ть). раны его стапомѣ до ѿ, ранѣ, рек(ь) ема. прнгравѣ рнзы свое прншьѣ еси въ ц(а)р(ь)скаа испнтѣе кто ес(ть) ц(а)рь въ кер(о)с(о)а(н)мѣ д(ь)н(ь)сь. нз'гна его вьнѣ бнвѣ ѿт[ь] глада и ѿт[ь] ранѣ. ш[ь]дѣ седе на обыт'немѣ мѣстѣ на гнонци. ндѣже и вѣчера²⁸ сѣдѣше, радн наготн тѣлесныѣ. јако ѿт[ь] г'ноа топлота [101а] нна нсождааше и сьгрѣвааше на гнонци двоед(ь)нѣствовавѣ. и двоношевавѣ и ннчесоже ѣсть и пнт(ь). два д(ь)ни двѣ ноци, ннже оуспн. моуцимѣ гладем[ь] и жеждею, и ранами боле. нннже оуязвлениѣ быс(ть) ѿт[ь] плетоплотацѣ. и ѿт[ь] архѣмагѣра своего. и бнв'шѣ д(ь)ню третѣмаѣ. помысливѣ ц(а)рь аса р(е)че. се оуже скончавѣю се гладом[ь] и жеждою и ранами бѣемѣ и тоинм[ь]. не ндѣ просити, нли въпрашатн ѿ ц(а)ри. јако азѣ оуже разоумѣх[ь] јако ц(а)рь не бнлѣ ес'мѣ. ннѣ ес(ть) ц(а)р(ь)ствѣн, аз' же что бнлѣ ес'мѣ не вѣде. вѣставѣ прочее ндѣ къ оусмошьвѣцѣ неган прѣндѣт' ме и дас(ть) ми дѣло и дѣлаю и дас(ть) ми хлѣбѣ и оукрѣплю тѣло мое. јако нмамѣ скончати се сего д(ь)не гладем[ь]. и вѣставѣ понде къ оусмошьвѣцѣ своема. егож[е] и знааше. и обрѣте его јадоуши хлѣбѣ. и р(е)че ема. прѣнми ме стран'наго на дѣло свое и наоути ме дѣлати дѣло твоѣ [101б] и послажоу ти вѣрно. и насыти ме хлѣба. и р(е)че ема оусмошьвѣцѣ, познаваешн ми се не истнн'ствѣе нь испнтѣе. не образ[ь] и видѣннѣ твоѣ ес(ть) къ хоудож[ь]ствѣ сема. нь ѿблнченнѣ твоѣ п[о]дѣбннѣ се великым[ь] людем[ь]. кажн ми се ѿт[ь] к[о]уѣс еси и которых[ь] людѣи еси. и врѣм[е] твоѣ оуже мннголо ес(ть) оучити се хоудож'ствѣ²⁹ сема. он' же р(е)че. г(о)с(подн)нѣ ме оставн къ градѣ сѣмѣ болеши. и отнде въ своа си. аз' же остах[ь] безѣ рнзы и бес пнше. и не нмам[ь] нти къ г(о)с(подн)ноу моема јако оставн ме. нь хощѣ дѣлае хлѣб[ь] ѣстн. оусмошьвѣцѣ р(е)че. аще бн тако бнло прѣла те бнх[ь]. нь мннт ми се прнграл' се еси къ нгралцин и рнзы свое погоуѣ(н)лѣ. он' же г(а)голааше, јако не знаю нграти, нн видѣлѣ ес'мѣ нгралцише. оусмошав'цѣ же вѣровавѣ, прѣтеъ его. и р(е)че оусмошав'цѣ къ женѣ своен. дѣждѣ³⁰ ема ѣстн довол'но. јако ндѣе кожн тѣ [102а] п'тати до трн часы. и дас(ть) ема жена псоль хлѣба. съ дроугымн снѣд[ь]ми. и снх[ь]

²⁸ вѣчера Даничиѣ 77.

²⁹ Првобитно је било написано хоудости.

³⁰ даждѣ Даничиѣ 78.

снѣд[ь], ал'каше. и р(е)че оусмош(ь)вьць жене своен. дьждь³¹ емь довол'но тастн. жена же дас(ть) емь хлѣб[ь]. егож[е] на потегь мѣра бѣ ,нѣ, антрѣ, он' же снѣде его всего. и еше об'зирааш(е) се хоте тастн еше. р(е)че жена къ оусмош'вцѣ. что се, тако прѣтеь сего нграл'ника въ домь свон. и се за едннѣ соуботѣ поасть въса наша нмѣнѣа. азъ сего пронграв'шаго рызн свое и приш[ь]дѣшаго къ нам[ь] не трѣплю. видѣвшн ѿчнма свонма. тако снѣде что бѣ мѣра, трѣемь моужем[ь] снѣд[ь]. и оусмошав'ць. бѣроу емь жене, и тако збогъ сы. р(е)че. азъ же много троуд(е) се обрѣтаю мало хлѣба на пицѣ себе. сего же егож[е] прѣехъ, что и каковъ боудет[ь]. емьж[е] позавиде жена моя снѣдн радн. тако много тастъ и пнтн. и се помысли оусмошав'ць, р(е)че. нзвѣст'но испнтавь [102б] хот[ь]поуцѣ его хот[ь] н[оу]доуже и прѣнде. и призвавь р(е)че емь хот[ь] к[оу]доу пришьль еси къ нам(ь). и хоцешн навести намь обндѣ. тако не нашнх[ь] еси граждань моужь, нь хот[ь] тѣж(а)нх[ь] еси нсход[ь]ник[ь]. и хоцешн навести на нас(ь) кр(ь)бь. аще не исповѣси мнѣ хот[ь] к[оу]доу еси. нмам(ь) тебе прѣдати въ тьмьннцѣ люд[ь]скю. он' же бѣзхот[ь]вѣтань сы. не нмѣше что рещи. ста осоужденъ. оусмош(а)вьць же, емь его, бн испнтѣ хот[ь] к[оу]доу еси. и раннѣ его, нз'гна вьнь нзъ гр[а]да тако нграл'ника. бое се б(ог)а, не прѣдас(ть) его въ т(ь)мьннцѣ. познаваше ж(е) се тако евреннѣ ес(ть).

Аса же ц(а)рь третѣе, ш[ь]дѣ на гнонщн. ндѣж[е] прѣжде двѣноществова. и р(е)че, се оуже вса мною г(лаго)лѣмаа вса нн въ чтоже быше. се оуже въ мале не скон'цах[ь] се гладом[ь]. и се наснтнв се забнх[ь] раны на тѣлѣ моем[ь]. и за оутра что збо боудѣт[ь]. ндѣ прочее въ прокаженых[ь] жнлнща. и нмам(ь) показати раны [103а] свое проказы свою, и прѣнмоут' ме прокаженѣн. и въ третѣю ноцѣ възлег(ь) на гнонщн заспа. двѣ ноци бивь на гнонщн, и не спаь. въ третѣю же приш[ь]дѣ наснтнв' се оу зсмош'вца и задрѣмавь оуспн въсе раны. заспа на гнонщн. и въ шестн час(ь) ноцѣн. въстроубыв'шнм[ь] троубам[ь] иеренскым[ь] въ цр(ь)ковь по обычаю цр(ь)ков'номѣ. въспрензѣ и аса ц(а)рь на гнонщн вьнѣ града заспавь. и обрѣт(е) се въ ц(а)р(ь)скых[ь] ложннцах[ь]. о чюд[о]. и бивь за тры д(ь)нн вьнѣ ц(а)р(ь)ствѣа. нзъврѣжен[ь], и въ малых[ь] нскоушенѣнх[ь], трѣн д(ь)нн за трн срокы пророчьскыѣ нскоушаем(ь) тавѣ тако, не помѣнѣ б(ог)а нн прослави.

Егда же по нскоушенѣн въспренѣ, прослави б(ог)а р(е)че. г(оспод)н вседрьжителю слава тн. въ истннѣ нѣс(ть) въ адѣ помнна(е)н тебе. нн мрътвѣн въсхвалет' те. нь мы жнвн въсхвалнм[ь] г(оспод)а. [103б] и въ тѣ час(ь) вѣставь нде въ цр(ь)ковь. аса ц(а)рь съ тѣшанѣемь. и приш[ь]дѣ въ цр(ь)к(о)вь, обрѣт(е) стнх'сологнзующа се. да не хвалнт се прѣмоудрѣн и прочаа. и видѣвь ц(а)ра цр(ь)ков(ь)ннк[ь], оумльѣе. занѣ оубога се ц(а)ра. и тако повелѣль бѣ ц(а)рь острыгати се рокам[ь] смль. и не быти нмь въ цр(ь)квн. того радн прѣмльѣе. и ц(а)рь видѣвь разоумѣ. и р(е)че къ цр(ь)ков'ннкѣ. тако ес(ть) въ истннѣ також[е] пншет(ь). г(лаго)лы б(е)с(с) страха. и егда боудѣтъ врѣ[м]ѣ ѡбѣда, явн се прѣд[ь] мною. и по свѣршешн слоуж[ь]вн. седе ц(а)рь аса по обычаю ц(а)р(ь)сколѣ. и цр(ь)ков(ь)ннк приш[ь]дѣ, ста прѣд[ь] лнцем[ь] ц(а)ра асе. и р(е)че аса ц(а)рь. всн нже сят[ь] въ тьмьннцах[ь] въврѣженѣн протнвкенѣа радн къ ц(а)роу, поустиити нх[ь] пов(ѣ)лѣ. и р(е)че аса ц(а)рь, ш[ь]дѣше прнведѣте

³¹ даждъ Даничић 78.

мн моужѣн тры того д(ь)не плет'шен плоть. и р(е)че архидиалгерьх своемъ, стон ты тоуи. [104а] и р(е)че призвати оусмошав'ца. и прінде и ть. и приш[ь]дъше къш прѣд[ь] ц(а)рѣмъ асою. и р(е)че аса ц(а)рь къ плетоплотцем(ь). том(ь) д(ь)не каков[ь] чл(овѣ)къ проснль оу вас(ь) хлѣб(ь), гдѣ ес(ть) н(ы)ниа. они же оужасош(е) се. рекше о ц(а)роу мы хотѣхом(ь) вестн его въ т(ь)мьницъ дон'деже испнтаемо от[ь] к[оу]дъ ес(ть). нь приш[ь]дъше слоугы ц(а)р(ь)ствїа тн. поустише его рекше мы вѣмы іако неповин'нь ес(ть). и евреннь іакож[е] и мы. аса же ц(а)рь р(е)че. статн слоугам[ь] прѣд[ь] собою. слзгы же ц(а)рєвн. от[ь]вѣщава'ше рѣше. о ц(а)роу. мы ходеше по пѣти, въ ѿѣ, <чась> д(ь)не. вндѣхомъ бѣла чл(овѣ)ка нем(н)л(о)ст(н)в'но. и прид[о]хомъ и въпроснхом[ь] что зло сътвори съ іако тако бѣеть его. они же реше іако сход[ь]нникъ от[ь] тоуж(д)нх[ь] людїн. мы же нстєзав'ше его и обрѣт(ь)ше іако евреннь ес(ть), и прон(гра)ль ес(ть) рнзы свое. поустихом[ь] его, рекше емъ. к том не <н>гран.³² и ш[ь]дъ с[ь]дѣ [104б] на гноици топлоти ради іако нагъ бѣ.

и аса ц(а)рь въпроси магєра и р(е)че том(ь) д(ь)не каков(ь) чл(овѣ)къ испитовал' те кто ес(ть) н(ы)ниа ц(а)рь на столѣ седѣ. и рече ар[ь]хидиалгерьх. прінде нѣкы играл'ник[ь] въ єднннн срѣцѣ.³³ испитовааше о ц(а)ри. и како нде емъ. егож[е] вых[ь] довол'но изг'нах[ь] его вьнь.

И ц(а)рь аса. въпроси оусмошав'ца рек(ь). кто приходилъ к тебѣ том(ь) д(ь)не. оусмошавьць р(е)че. чл(овѣ)къ прінде въ домъ мон. и исповѣда мн. іако г(о)с(подн)-нь мон остави мє и отнде въ своїа. аз' же остах[ь] безъ рнзы и нагъ сы іакож[е] в[н]днши мє. нь прїиди мє на дѣло свое зане не нмамы нти по г(о)с(подн)нъ моемъ іако остави мє. нь хоушъ дѣлати и съ троудом[ь] іасти хлѣбъ свон. и рѣх[ь] жєне сво(є)н. дѣждь³⁴ емъ іасти іако нмамы дѣлати съ ннм(ь) тры часы кожїе. и дас(ть) емъ жена и іадє. [105а] и въсплака жена и р(е)че мн, что мы напастъ сїа, іако съ чл(овѣ)къ пришьды безъ рнзы нечнстъ ес(ть), и нма(ть) д(оу)хъ зль іако нзєде хлѣба за ѿ, моужѣн. азъ сєго въ домъ моемъ не трѣкоую. азъ же нстєзавъ его, и раннєв его іако играл'ника изг'нах[ь] его вьнь. и мню іако об'ношеба на гноици іако нагъ сы. н(ы)ниа же нѣ <вѣ>мъ гдѣ ес(ть).

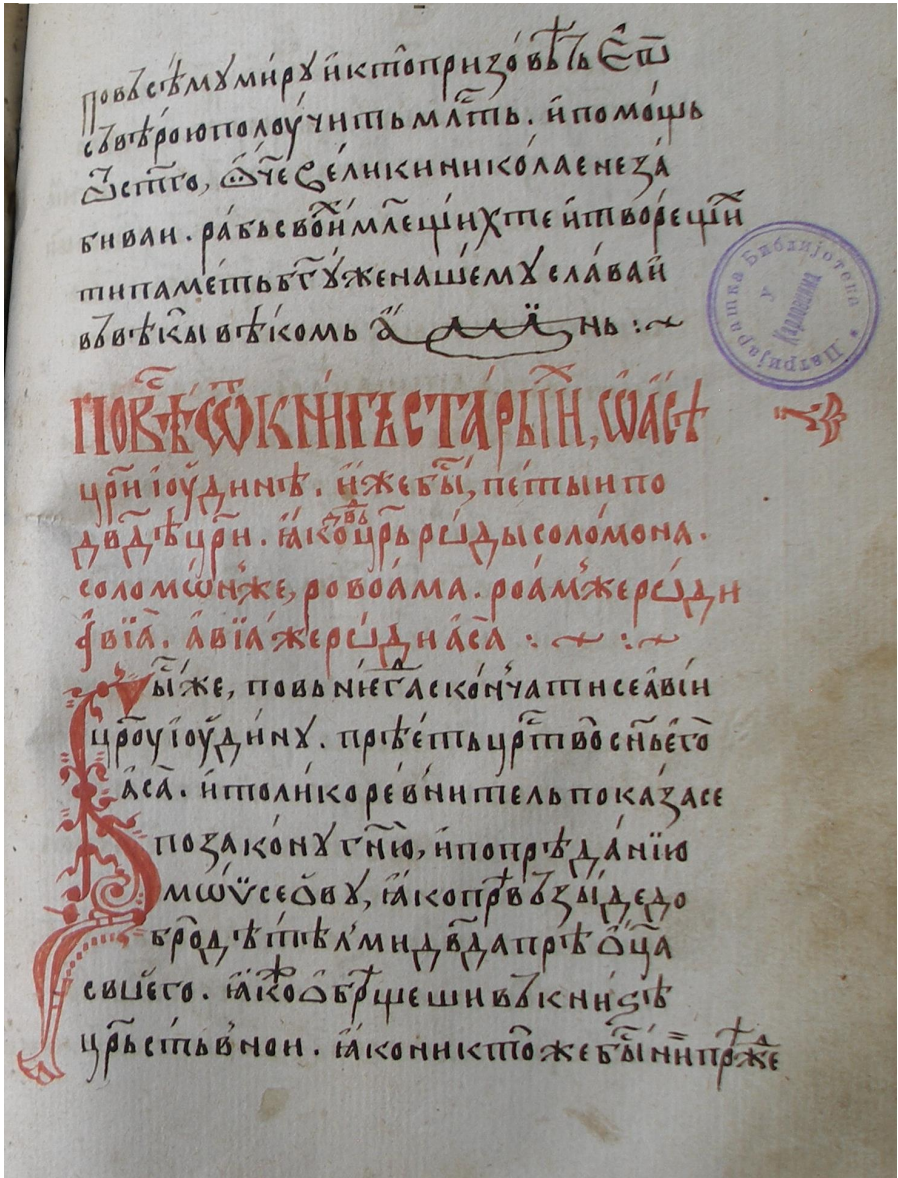
И р(е)че аса ц(а)р. г(оспод)н савао-ф[е]. г(оспод)н вѣса прѣмъдростїю сътворишь еси. и іако възвелнчнше се дѣла твоїа. въ нстннъ ес(ть) р(е)чен'ное. да не хвалнт се прѣмъдрїн прѣмоудростїю своею. и да не хвалнт се сланы слоюю своею. и да не хвалнт се бѣогатн б(о)гат'ством[ь] свонм.

И р(е)че аса ц(а)рь принєсти емъ хар'тїю и чрьннло. и сєдь въ цр(ь)кєн напнса вѣса сїа іаже постр[а]да за ѿ, д(ь)ны. разоумѣ бо іако снхъ ради г(лаго)ль постр[а]да нх' же бѣ повелѣль от[ь]трити и нзмѣ(т)нѣтї от[ь] цр(ь)кє. [105б] нь б(о)гъ его не остави къ кон[ь]цъ погыб'нѣтн. нь оустрон его тако нзмѣнїєнїє на него навєде. на бол'шеє потвѣрждєнїє пр[о]рѣчьскынх[ь] г(лаго)ль с(вє)тымъ д(оу)хомъ р(е)чен'ных[ь]. и на прочнтанїє и слышанїє и пол'зъ вѣсакомъ чл(овѣ)кѣ б(о)гомъ създан'номъ. и сїа снцє о ц(а)ри асѣ. нже и сам[ь] ц(а)рь напнса : ~ : ~ : ~

³² Исправка на маргини.

³³ срѣцѣ Даничиѣ 79.

³⁴ даждь Даничиѣ 80.

Карловачки рукопис, ПБ 167, 97а